"ॐ तोय त्वं प्राणिनां प्राणः सृष्टेराद्यन्तु
निर्म्मितम् ।
शुद्धेश्च कारणं प्रोक्तं द्रव्याणां देहिनां तथा ।
अतस्त्वं दर्शयात्मानं शुभाशुभपरीक्षणे ॥"
इति मन्त्रेण ॥
शोध्यस्तु ॐ सत्येन माभिरक्षस्व वरुणेत्यनेन जलमभिमन्त्र्य गृहीतस्थूणस्य शोध्यनाभिमात्रोदकावस्थितस्य बलीयसः प्राङ्मुखस्य पुरुषस्य समीपं जलमध्ये गच्छेत् । ततः शरेषु त्रिषु मुक्तेषु मध्यमशरपतनस्थाने मध्यमशरं गृहीत्वा जविन्येकस्मिन् पुरुषे स्थिते अन्यस्मिंश्च तोरणमूले स्थिते प्राड्विवाकेन तालत्रये दत्ते शोध्यो गृहीतस्थूणप्राङ्मुखपुरुषस्योरू गृहीत्वा निमज्जति । तत्समकालमेव तोरणमूलस्थोऽपि मध्यमशरस्थानं द्रुतं गच्छति । ततः शरग्राही च तस्मिन् प्राप्ते द्रुतं तोरणमूलं प्राप्य जलान्तःस्थं यदि न पश्यति तदा शुद्धः । कर्णाद्यङ्गं विना शिरोमात्रदर्शनेऽपि शुद्धः मज्जनस्थानादन्यत्र गमनेऽप्यशुद्धः । दक्षिणादिकं दद्यात् । इति दिव्यतत्त्वम् ॥

सलिलकुन्तलः, पुं, (सलिलस्य कुन्तल इव ।) शैवालः । इति त्रिकाण्डशेषः ॥

सलिलजं,क्ली,(सलिले जायते इति । जन+डः ।) पद्मम् । इति राजनिर्घण्टः ॥ जलजाते, त्रि ॥ (यथा, महाभारते । ७ । १२५ । २१ ।
"एष वृष्णिप्रवीरेण ध्मातः सलिलजो भृशम् ।
पृथिवीञ्चान्तरीक्षञ्च निनादयति शङ्खराट् ॥")

सलिलाशयः, पुं, (सलिलानामाशयः ।) जलाशयः । तस्य वैकृत्ये दोषो यथा,—
गर्ग उवाच ।
"नगरादपसर्पन्ते समीपमुपयान्ति च ।
नद्यो ह्रदाः प्रस्रवणाः विरसाश्च भवन्ति ते ।
विवर्णं कलुषं तप्तं फेनवज्जन्तुसङ्कुलम् ।
क्षीरं स्नेहं सुरां रक्तं वहन्ते चाकुलोदकाः ॥
षण्मासाभ्यन्तरे तत्र परचक्रभयं भवेत् ।
जलाशया नदन्ते वा प्रज्वलन्ति कथञ्चन ॥
विमुञ्चन्ति तथा ब्रह्मन् ज्वालाधूमरजांसि च ।
अखाते वा जलोत्पत्तिः ससत्त्वा वा जलाशयाः ॥
संगीतशब्दा दृश्यन्ते जले मारभयं वदेत् ।
दिव्यमम्भोभयं सर्पिर्मधुना त्ववसेचनम् ।
जप्तव्या वारुणा मन्त्रास्तैश्च होमो जले भवेत् ॥
मध्वाज्ययुक्तं परमान्नमत्र
देयं द्विजानां द्विजभोजनार्थम् ।
गावश्च देयाः सितवस्त्रयुक्ता-
स्तथोदकुम्भाः सलिलाघशान्त्यै ॥"
इति मात्स्ये २०८ अध्यायः ॥

सलिलेन्धनः, पुं, (सलिलं इन्धनं यस्य ।) वाड़वानलः । इति त्रिकाण्डशेषः ॥

सलीलः, त्रि, लीलया सह वर्त्तमानः । लीलाविशिष्टः । यथा,—
"सुरद्रुमूलमण्डपे विचित्ररत्ननिर्म्मिते
लसद्वितानभूषिते सलीलविभ्रमालसम् ।
सुराङ्गणाभवल्लवीकरप्रपञ्चचामर-
स्फुरत्समीरवीजितं सदाच्युतं भजामि तम् ॥"
इति छन्दोमञ्जरी ॥

सल्लकी,स्त्री,(सत्कृत्य लक्यते स्वाद्यते गजैरिति । सत्+लक+क्वुन् । गौरादित्वात् ङीष् ।)स्वनामख्यातवृक्षः । तत्पर्य्यायः । गजभक्ष्या२ सुवहा ३ सुरभी ४ रसा ५ महेरणा ६ कुन्दुरुकी ७ ह्लादिनी ८ । इत्यमरः ।२।४।१२४ ॥ गजभक्षा ९ सुरभिः १० सुरभीरसा ११ महेरुणा १२ शल्लकी १३ सिल्लकी १४ शिल्लकी १५ ह्लादिनी १६ । इति तट्टीका ॥ शस्यते श्लाघ्यते गजैः शल्लकी । शल क ङ श्लाघे चुरादिः ञेरभावपक्षे नाम्नीति लकट् । श्वाविद्द्रुभेदौ शल्लक्यौ शङ्का त्रासवितर्कयोरिति तालव्यादौ रभसः । सलति गच्छति सलगतौ दन्त्यादिः णकः भौवादिः निपातनात् लस्य द्वित्वम् । सत्कृत्य लक्यते स्वाद्यते गजैरिति वा सल्लकी दन्त्यादिरित्यन्ये । सिल्लकी चेत्येके । देशीप्रायेयम् । सल्लकी सिल्लकी ह्रदेति रुद्रः । इति स्वामी । इत्यमरटीकायां भरतः ॥

संव(म्ब)रं,क्ली, (संव्रियते इति । सं+वृ+अप् ।) संयमः । इति त्रिकाण्डशेषः ॥ बौद्धव्रतविशेषः । इति मेदिनी ॥ जलम् । इत्यमरः । १।१०।४ ॥ "सम्बति सम्बरम् । सम्ब सर्पणे पूर्व्वेण अर सम्बरं दन्त्यादि । शम्ब गतावित्यस्मादरे तालव्यादि च ।
'क्लीवन्तु सम्बरं नीरबौद्धव्रतविशेषयोः ।
विशेषे पुंसि दैत्यस्य मत्स्यस्य हरिणस्य च ॥'
इति दन्त्यादौ रभसः ॥
'शम्बरो हरिणे दैत्ये मत्स्ये च सलिले स्मृतः ॥'
इति तालव्यादावजयः ।" इति भरतः ॥

संव(म्ब)रः,पुं,(संवृणोति आवृणोति जलमिति । सं+वृ+अच् ।) सेतुः । यथा । सेतौ पल्यालिसंवराः । इति हेमचन्द्रः ॥ दैत्यविशेषः । हरिणविशेषः । मत्स्यविशेषः । शैलविशेषः । जिनविशेषः । इति मेदिनी ॥ स तु भाव्यर्हन् । इति हेमचन्द्रः ॥

संवरणं, क्ली. (सं+वृ+ल्युट् ।) आवरणम् । (यथा, महाभारते । १ । १४१ । ७१ ।
"मन्त्रसंवरणे यत्नः सदा कार्य्योऽनसूयता ॥")
इन्द्रियसंयमः । इति संवरादिशब्दटीकायां भरतः ॥ (प्राकारः । यथा, रामायणे । २ । ८८ । २४ ।
"शून्यसंवरणारक्षामयन्त्रितहयद्विपाम् ।
अनावृतपुरद्वारां राजधानीमरक्षिताम् ॥"
"शून्यसंवरणारक्षां संवरणानां प्राकाराणामासमन्तात् रक्षया शून्याम् ।" इति तट्टीका ॥*॥ पुं, अजमीढ़पुत्त्रः । स च कुरोः पिता । इति महाभारतम् । १ । ९५ । ३७ ॥)

सवरारिः, पुं,(संवरस्य अरिः ।) कामदेवः । इत्यमरः ।१।१।२३॥ "संवरस्य दैत्यविशेषस्य अरिः ।
'क्लीवन्तु संवरं नीरबौद्धव्रतविशेषयोः ।
विशेषे पुंसि दैत्यस्य मत्स्यस्य हरिणस्य च ॥'
इति दन्त्यादौ रभसः । संवरणं संवरः भावेऽल् । इन्द्रियसंयमः संवरस्तस्यारिरिति वा । तदुक्तं साहित्यकल्पतरुणा । रुद्रस्य सम्बरारिश्च पुष्पवतीनां कुसुमधन्वेति तदयं संवरारिरिह तालव्यादिर्दन्त्यादिश्च ॥ इति भरतः ॥

संवरी, स्त्री, शतावरी । इति शब्दचन्द्रिका ॥ मूषिकपर्णी । इत्यमरः । २।४। ८८ ॥ इन्दुरकाणी इति ख्यातायां थुलकुड़ी इति ख्यातायामिति केचित् । शं कल्याणं वृणोति शंवरी पूर्व्ववदन् ईप् तालव्यशादिः दन्त्यसादिश्चेति स्वामी । इति भरतः ॥

संवलं, क्ली, (संवृणोतीति । सं+वृ+अच् । रस्य लः ।) जलम् । इति शब्दरत्नावली ॥

संवलः,पुं,क्ली, पाथेयम् । तालव्यादिर्दन्त्यादिश्च । इत्यमरभरतौ ॥

सवं, क्ली, (सूते रसानिति । सू+अच् ।) जलम् । इति जटाधरः ॥ पुष्परसः । इति केचित् ॥

सवः, पुं, (सूयते सोमोऽत्रेति । सू+अप् ।) यज्ञः । इत्यमरः । २।७।१३ ॥ (यथा, महाभारते । १ । ९४ । २५ ।
"राजसूयाश्वमेधाद्यैः सोऽयजत् बहुभिः सवैः ॥")
सन्तानः । इति मेदिनी ॥ सूर्य्यः । चन्द्रः । इति केचित् ॥ (अज्ञे, त्रि । यथा, वाजसनेयसंहितायाम् । ९ । ३९ ।
"सविता त्वा सवानां सुवताम् ।"
"सविता सवानां प्रसवानामज्ञानामाधिपत्ये हे यजमान त्वा त्वां सुवतां प्रेरयतु ।" इति तद्भाष्यम् ॥)

सवनं, क्ली, (सु ञ् अभिषवे+ल्युट् ।) यज्ञस्नानम् । (यथा, किराते । १२ । १० ।
"प्रविवेश गामिव कृशस्य
नियमसवनाय गच्छतः ।
तस्य पदविनमितो हिमवान्
गुरुतां नयन्ति हि गुणा न संहतिः ॥")
तत्पर्य्यायः । सूत्या २ अभिषवः ३ । इत्यमरः । २।७।४७॥ सोमसन्धानम् ४ । इति जटाधरः ॥ सोमपानम् । इति भरतः ॥ अध्वरम् । (यथा, रघुः । ८ । ७५ ।
"अथ तं सवनाय दीक्षितः
प्रणिधानात् गुरुराश्रमस्थितः ।
अभिषङ्गजड़ं विजज्ञिवान्
इति शिष्येण किलान्वबोधयत् ॥")
सोमनिर्दलनम् । इति मेदिनी ॥ प्रसवः । इति केचित् ॥ (सु+युच् । चन्द्रे, पुं । इत्युणादिवृत्तौ उज्ज्वलदत्तः ।२।७४॥ वनेन सह वर्त्तमानमिति विग्रहे वनविशिष्टे, त्रि । यथा, महाभारते । १ । १८ । ८ ।
"अथ पर्व्वतराजानं तमनन्तो महाबलः ।
उज्जहार बलाद्ब्रह्मन् सवनं सवनौकसम् ॥"

सवयाः, [स्] स्त्री,(समानं वयोऽस्याः । "ज्योतिर्जनपदेति ।" ६।३।८५ । इति समानस्य सः ।)